

MOJZES ANTAL

AZ ÁRTATLAN ÁLDOZATOK KUTATÁSÁNAK EREDMÉNYEI BAJMOKON

Bajmokat 1771-ben kezdték újraterleltetni. Történelme során 1944. november 2-án élte át legsötétebb napját. Ezen a napon, éjjel, közel 200 bajmoki és környékbeli ártatlan embert, elsősorban férfiakat végeztek ki a partizánok. Ezt alapos razzia, embervadászat előzte meg.¹ A második világháború befejezése előtt, 1944. október 19-én került sor a rendszerváltásra a településen. Este 5 és 6 óra között vonultak be a Vörös Hadsereg II. Ukrán Frontjának katonái.² Másnap délelőtt, tíz óra körül, a helyi partizánegységek is bevonultak Bajmokra, jelét adva, hogy a falut elfoglalták. Október 23-án megalakult a 25 tagú helyi Népfelszabadító Bizottság. Elnöke, a partizánokkal rokonszenvező gazdálkodó, Nikola Babić, a titkár Stana Kulić Urbanovski partizán, a pénztáros Stjepan Merković-Pubi lett.³ A helyi Népfelszabadító Bizottságnak nem

¹ E sorok írója ifjú kora óta a legnagyobb titoktartás mellett foglalkozott a bajmoki razziaival, hiszen az édesapja, Mojzes Mihály neve is a listán szerepelt. A hallottakat megjegyezte, később feljegyezte, majd dokumentumokat kutatott és gyűjtött össze, mintegy harminc személlyel folytatott beszélgetést. Sokan nem is akartak beszélni, mert féltek. Amikor eljött az ideje, hogy lehet beszélni és írni az 1944. november 2-án történt eseményekről Bajmokon (is), összeállt a könyv, ami 1994-ben jelent meg *Halottak napja Bajmokon* címmel. Ehhez sokban hozzájárult Matuska Márton újvidéki publicista, aki állandóan és folyamatosan ösztönzött munkámban. A kivégzésekre vonatkozóan adatokat közöltek: Mojzes Mihály, Dancsó István, Kollár Szilveszter szabó, Papp Lajos-Csumi jószágfelvásárló, Ábrahám József kereskedő, Juhász Lajos tanító. Madarasi adatokkal Gál József csárdatulajdonos, Vinkó József és Stefanovics Antal nyugdíjasok szolgáltak. A pacseriak nevét Szép Ferenc pontosította. A Nagyfényre (Žednik) vonatkozó adatok Szücs István nyugalmazott agrármérnöktől származnak. A tavankúti és a györgyéni neveket a *Mementó, Bajmok!* kiadványból vettem át. A német hangzású nevek pontosításánál nélkülözhetetlen támogatást és adatot szolgáltattak: Mathias Schafer és Elizabeth Schafer. A nevek gyűjtésében és pontosításában a segítségemre volt Szakács Ferenc (Bajmok) nyugalmazott tanár. Valamennyiüknek ismételtelen köszönetet mondok. Több kiadvány segített az ártatlan áldozatok nevének pontosításánál, ezek: *Zločin okupatora u Vojvodini*, Knjiga I. Bačka i Baranja. Predsedništvo Narodne Skupštine Autonome Pokrajine Vojvodine, Novi Sad, 1946; Cseres Tibor: *Vérbosszú Bácskában*. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1991; Matuska Márton: *A megtorlás napjai*. Fórum Kiadó, Újvidék, 1991; Mojzes Antal: *Halottak napja Bajmokon*. Cnesa Kiadó, Logos Nyomda, Tóthfalu, 1994; Mészáros Sándor: *Holttá nyilvánítottak*. Hetedik Síp Alapítvány, Budapest, 1995; Dr. Aleksandar Kasaš: *Madari u Vojvodini 1941–1944*. Filozofski fakultet u Novom Sadu, Monografija, Knjiga 38. Novi Sad, 1996; Mojzes Antal: *Bajmok*. Grafoprodukt, Szabadka, 2002; Mirko Grlica, dr. Antal Hegediš, Milan Dubajić, Lazar Merković: *Imenik žrtava drugog svetskog rata na području Subotičke opštine / Szabadka község II. világháborús áldozatainak névsora*. Grafoprodukt, Subotica / Szabadka 2000; *Mementó 1944–1994*. Kiadja az 1944-ben kivégzettek Szabadka Község Történelmi Emlékbizottsága és a Szabad Hét Nap, Szabadka, 1994. november 2.; Nuber Georg: *Die Geschichte von Bajmok 1188–1944*. Stuttgart, 1966; Nuber Georg: *Die Geschichte von Bajmok, 1188–1944, Band 2*. Stuttgart, 1992, Leidensweg, 1994; Mojzes Antal írásai: *A II. világháború bajmoki áldozatai*. 2002; uő: *Akikért mégis szól a harang*. Bácsország, Szabadka, 2001; uő: *Bajmokon a madarasiak között is voltak ártatlan áldozatok*. Grafoprodukt, Szabadka, 2005; több szerző: *Rémuralom a Délvidéken*. Kiadja a Vajdasági Magyar Tudományos Társaság, Újvidék, 2004, ebben Mojzes Antal: *Zömmel magyarok és németek*; uő: *Mementó, Bajmok!* Grafoprodukt, Szabadka, 2004.

² Amikor Tito és a Legfelsőbb Parancsnokság Versecen az I. és II. Ukrán Front tábornokaival a szovjet katonák Jugoszlávián való átvonulásáról tárgyalt, azokban a napokban tért haza szovjetunióbeli kiképzéséről Ivan Rukovina tábornok. Tito azonnal kinevezte Bácska, Bánát és Baranya katonai közigazgatási parancsnokának. Zombor „felszabadulásakor” Rukovina a nagygyűlés résztvevőihez szólva a többi között ezt mondta: *A vajdasági magyarok az új országnak még tizedrangú polgárai sem lehetnek*. Olaj volt ez a tűzre, a vérengzések elkövetésére Vajdaság-szerte.

³ Tagjai voltak: Ivan Beneš lelkész, Joso Kajić, Pajo Lulić, Pajo Beneš, Ivan Beneš-Hidegmeleg, Ivan Ivković, Ivan Dekić, Mitar Vukmirović, Ivan Lendel, Božo Sunjka, Ivan Ispanović, Marko Vujević, Đuro Kujundžić, Radovan Parežanin, Marko Kujundžić, Bartul Cibolja, Andrija Kulešević, Marko Ivanković-Papucos, Franjo Miljković, Pero

volt magyar és német nemzetiségű tagja – a baloldali beállítottságúak sem kaptak benne helyet –, de volt partizánosztagból álló egysége és 30 tagú népőrsége, melynek többnyire 16-20 év közötti bajmoki bunyevácok voltak – Joso Budanović-Ečkes parancsnok vezetésével – a tagjai (köztük két kiskorú, Stjepan Bešlić fia, Danika és Stjepan Kečenović-Peđa-Joso), továbbá Miljković kereskedősegéd (parancsnokhelyettes), Đoko Lendel-Pekmez munkás, Nikola Beneš-Pupak szabó, Marko Patarčić-Šafro pincér, Martin Lazić-Burga napszámos, Antal Beneš-Gulela munkás, Marko Beneš-Gulela munkás, a Ševarac fivérek, a Vojnić fivérek, a Pejić fivérek, a Fabian fivérek, Doko Kekez munkás, Joso Komesarović napszámos, Albe Kopunović kereskedő, Bartul Blesak napszámos, Gabor Beretić munkás, Vince Lebović hentessegéd, Miša Bačić munkás, Joso Pešut munkás, Marko Bašić-Puljka munkás, Stjepan Prikidanović-Pekmez darálós, Petar Kajić egészségügyi technikus, Joso Ivanković-Turuš szabó, Mijo Mihaljević munkás, Stipan Babić fia, Nikola tanonc, Josip Blesak munkás, Nesto Bašić-Puljka napszámos, Simo Sekulić és egy Ipa nevű személy a Paprenyacsfa falurészből.

Rövidesen megérkezett a katonai közigazgatás területi felosztása szerinti helyőrség-parancsnokság is néhány partizánnal. A helyőrség parancsnoka Boško Vasilić-Pekmez, helyettese Đura Knežević-Čopa volt. A személyzeti főnöki posztot Pajo Lulić, az egykori községi hivatalnok, illetve még a Jugoszláv Királyság idejéből a település aljegyzője töltötte be. A helyi Népfelzabardító Bizottság 1944. október 31-én megtartott ülésén kinevezték a háborús bűnösöket kivizsgáló bizottságot, a rögtönítélő bizottság tagjait, Petar Dulić ügyvéd, Ive Pijuković-Gojka és Marko Kujundžić személyében. A postafőnök Marija Budanović lett. A legmagasabb párt- és hadvezetéstől olyan utasítás érkezett, hogy össze kell írni azokat, akik a megszállás – a magyar közigazgatás (1941–1944) – idején együttműködtek az akkori rendszerrel. Kiszivárgott a hír, hogy hosszú a lista, egyesek szerint mintegy 520-540 nevet tartalmaz. A listák összeállításában és elkészítésében a helyi Népfelzabardító Bizottság által kinevezett utcai biztosok vettek részt, s ki-ki a maga utcájából jelentette be az elhurcolandók nevét.

Közben két partizánalakulat is érkezett. A VIII. Vajdasági Rohambrigád III. zászlóaljja, melynek parancsnokhelyettese a 2. század parancsnoka, Živan Ilkić-Čeda volt. Az ún. emeletes iskolában szállásolták el őket. A másik alakulatot, a IV. Vajdasági Rohambrigád egyik századát, Petar Relić-Čeda⁴ parancsnok vezetésével, a Lutz József-féle vendéglőben helyezték el.⁵ Róluk az a hír járta, hogy valahol „rossz fát tettek a tűzre”, ezért büntetésből településről-településre járnak Vajdaságban elvégezni a véres munkát, a kivégzéseket.

A parancsra vártak, hiogy a kivégzéseket megkezdhesék.

Mindenképpen említésre méltó, hogy a „felszabardítók” bevonulás után néhány személyt azonnal letartóztattak. Voltak, akik látták, miként bánnak velük. Herczeg Ilonát, a Magyar Keresztes Egylet aktivistáját Stana Kulić Urbanovski partizánnő a fülénél fogva húzta. A kiskorú Stevan Bešlić a községháza folyósóján ütlegette, s arra kényszerítette Herczeg Ilonát, hogy kiabálja: Talpra, magyar! Trenka Pétert véresre verve látták a községháza folyósóján. Romoda Lajos iskolaigazgató többedmagával a községháza egyik irodájában volt bezárva, s arra kérte az ajtónál álló őrt, hogy nyisson ajtót, mert nincs levegő. Az őr kinyitotta az ajtót, de Romodát puskatussal úgy megütötte, hogy vérzett és összetört a szemüvege. Feltehetően ekkor gyilkolták meg, majd a községháza esővizeskútjába dobták. Nagy Jánost, amikor bekísérték, az egyik iroda előtt

Baraković, Ivo Piuković, Marko Miljković, Boško Vasilić, a helyőrség parancsnoka és Đuro Knežević, a parancsnok helyettese.

⁴ Később magas tisztséget töltött be a pártban, valamint a Tartományi Képviselőházban volt beosztásban.

⁵ Mindkét egységről szó van saját hadtörténetükben. A VIII. Vajdasági Rohambrigád almanachjában az olvasható, hogy kimentek Zentát és Bajmokat megtisztítani a „volksdeutscherektől”. Az ártatlan áldozatok lettek a volksdeutscherek. A IV. Vajdasági Rohambrigádról a *Vojvodina u borbi* című kiadvány (1963) azt írja, hogy a brigád egyik százada 1944. október végén és november elején pihenőn volt Bajmokon. Valóban „pihenő” nap volt!

vezették el a börtönbe. Az iroda ajtaja nyitva volt, és beláthatott. Szavai szerint a helyi Népfelszabadító Bizottság tagjait látta odabent. Egy tiszt járkált le-fel és utasításokat adott a bennlevőknek. A mellén keresztben géppisztoly volt. A hírhedt OZNA (Odeljenje zaštite naroda – Népvédelmi osztály) tisztje volt, nyilván Svetozar Kostić-Čapo. Jani bácsi csodával határos módon szabadult ki a gyilkosok kezéből. A razzia éjszakáján egyedül maradt a börtönná alakított tanteremben. Másnap reggel találták rá. A helyőrség parancsnok-helyettese, Đuro Knežević elbocsájtó levelet adott neki, amin ez a rövid szövege állt: *Most szabadon engedünk. Minden nap délelőtt 11 órakor jelentkezel a helyőrség-parancsnokságon. Ha a jövőben politikával foglalkozol, akkor azonnal főbelövíünk.*

Mielőtt a hajtóvadászat megkezdődött volna az ártatlan emberek után, több bunyevác lakos értesítette magyar szomszédait, hogy tűnjenek el a faluból, mert razzia lesz. Aki így tett, elrejtőzött, annak nem történt bántódása. Több helybelit egy-egy aktivista, vagy a népörség tagja mentett ki, mint Bruno Bašić aktivista Cindel Józsefet, Marko és Antal Beneš-Gulela egy-egy személyt, Lazo Bešlić gazdálkodó egy györgyéni csoportot, sógorának a munkásait, Marija Budanović postafőnök Dancsó Istvánt, a helybeli villanytelep pénzbeszedőjét, Martin Lazić-Burga és Mijo Bačić, a népörség tagjai Burga sógorát, Mojzes Mihályt, Vince Lebovin, ugyancsak a népörség tagja egy személyt, Simo Ivanović tanító, aktivista, két személyt, Frazon Gyulát és Nagy András rokonait, Josip Miljković, a népörség helyettes parancsnoka féltestvérét, Lehotkai János-Csitit, Rókus Katica tojásfelvásárló több személyt. Stana Urbanovski bajmoki partizántiszt, a helyi Népfelszabadító Bizottság titkára, a Barlangos határrészben levő tanyájuknál levő embereit nem bántotta. Boško Vasilić, a helység partizánparancsnoka egy embert mentett ki.

Az embervadászat olyan volt, mint általában a vadászatokon. Néhány partizán kíséretében volt egy bajmoki is a népörségből. Minden magyarok és németek lakta házba bementek. A férfiak után érdeklődtek. Akiket otthon találtak, azokat bekísérték. Sokukat már otthon molesztálták. Amikor a falu lakóházainak átfésülésével végeztek, a határba mentek. Kukoricatörés ideje volt. Fremond Györgyöt a fia és a lánya szeme láttára vitték el a kukoricaföldről. Néhány ember élete attól függött, hogy a népörségből ki ment a partizánokkal. Volt, akinek megszólalt a lelkiismerete és azt mondta, hogy ebben a házban nincs itthon a gazda. Oda nem mentek be. Így maradt életben Cindel József. Frazon Gyulát, Nagy Simont és Mojzes Mihályt a sógora mentette meg a biztos haláltól. A későbbi ártatlan áldozatok összetételében Joso Miljković, a népörség tagja, a tavankúti partizánbázis tagja járt elől.

Az embereket a volt Bergel-féle iskolaépületbe kísérték és a Sokol Testnevelési Egyesület egykori tornatermébe zsúfolták. Csak néhány nap után kezdődött a „vizsgálat”, ami abból állt, hogy egy partizántiszt egy másik tanterembe, a helyi Népfelszabadító Bizottság ott tartózkodó tagjai elé vezette egyenként az embereket, akiktől kérdeztek valamit. Ha a jelenlevő tagok közül valaki jó szót mondott róla, azt hazaengedték. Ha nem, akkor, a partizántiszt azt mondta: „u drugu sobu” (a másik szobába).

A másik szobában a rögtönítelő bizottság tagjai voltak: Petar Dulić ügyvéd – elnök, Ivo Pijuković-Goja mészáros, Marko Kujundžić földműves, Nikola Babić, a helyi Népfelszabadító Bizottság elnöke, Stana Urbanovski-Kulić, a Népfelszabadító Bizottság titkára, Pajo Lulić, a helyőrség parancsnokságának személyzeti főnöke, Joso Kajić hivatalnok, Đuro Knežević-Čopa, a helység parancsnokhelyettese és egy századosi rangot viselő partizántiszt⁶ Szabadkáról.

⁶ OZNA-tiszt lehetett, vagy maga Ivan Njaradi, a szabadkai körzeti katonai közigazgatás parancsnoka. Beszélt magyarul.

Azokról, akiket az irodába küldtek, Josip Kajić készített feljegyzés.⁷ Hányan voltak a kivégzendők listáján? Eddig nem tudódott ki.

A vészbíróság tagjai és mások, dolguk végeztével állítólag vacsorára voltak hivatalosak a paplakra. Jovan Beneš bajmoki plébános ugyanis tagja volt a helyi Népfelszabadító Bizottságnak. Ő, és Liza Vujević-Vero aktivista, magyar gyűlölő tanítónő, vacsorával várták a község házára érkezett vendégeket. Stana Urbanovski-Kulić, a halálra ítélt Kajić által vezetett névjegyzéket borítékba tette és egy küldönctől – Bajai József vendéglőstől (fia állítása szerint) – a paplakra küldte, Nikola Babićnak.

A Pacséról Bajmokra kísért emberek nem kerültek a vészbíróság elé. Az N. N. (nevük ismeretlen) honvédek „közibük lettek csatolva”. A györgyénieket, a nagyfényieket és a tavankútiakat szintén Bajmokra kísérték. A kivégzés éjszakáján hozott tavankútiakat szinte a kivégzéskor sorolták az többiekhez.

Kevés horvát-bunyevac család volt, amely valamilyen módon ne tudott volna a razziáról, vagy ne lett volna bekapcsolódva. A magyarok körében ez rossz visszhangot váltott ki. Alig volt olyan bajmoki magyar és német család, amelyet valamilyen módon ne érintett volna a razzia.

1944. november 2-án, este 8 óra körül a község háza udvarán szokatlanul nagy volt a lárma. Fegyver- és lánccsörgetés, kiabálás hallatszott. Az elítélteket kivezették az udvarra, ahol dróttal és lánccal összekötötték őket, majd a partizánok felügyelete mellett a vesztőhelyre kísérték őket. Petar Dulić ügyvéd apósának a földjére, amit Dulić önszántából ajánlott fel erre a célra.⁸ Ezt megelőzően a helybeli cigányoknak elrendelték, hogy három gödröt ássanak, és figyelmeztették őket, hogy az élettükkel fizetnek, ha arról, amit csináltak, láttak vagy hallottak valakinek, akár egy szót is szólnak. Az illetékesek, úgy látszik, nem voltak elégedettek az elvégzett munkával, a három gödröt nagyobbították és mélyítették. November 2-án ugyanis egy szakasz partizán ásóval és lapáttal vonult a vásártérről már jól látható buckák felé.

A kivégzések éjszakáján nagyon esett az eső. Este 10 óra tájban kezdődött a vérengzés. Egy traktor lámpáival világították meg a helyszínt. A faluban hallani lehetett a gépfegyverropogást. Az összekötött embereket halomra lőtték.

Aki nem halt meg azonnal, azt ásóval, lapáttal vagy kapával agyonütötték. A holttesteket belelökődtek a gödörbe.

Bajai József mérnök, a vendéglős fia szerint a kivégzés végefelé egy személy állva maradt. Živadin Ilkić-Čeda partizánparancsnok ásót nyomott a kezébe, hogy az élve maradottakat üsse agyon és hantolja el. Az illető e helyett az ásóval ketté hasította Ilkić fejét, akit a bajmoki község háza előtt, a szovjet katonasírok mellett temettek el.⁹

Másnap reggel, bár kijárási tilalom volt, az ártatlan áldozatok özvegyei és a nagyobb gyerekek a Zombori útra mentek, ahonnan a fegyverropogást lehetett hallani. A kivégzés színhelyén szörnyű látvány fogadta őket: három tömegsír, amelyekből itt-ott még lélegzést lehetett hallani.

Mindenütt vértócsa, szanaszét papucsok, kalapok, kabátok... Sokan felismerték hozzátartozójuk egyik-másik holmiját, amit összeszedtek. Amikor visszatértek a faluba, azt kiabálták:

„Gyilkosok! Hóhérok! Mit tettetek? Kik és miért tettetek? Ezek büntelenekek!” Később kitudódott, hogy ugyanazon a földterületen, a három tömegsírtól mintegy 30 m-re van egy kisebb sírgödör is, de a Ráta település szélén is.¹⁰ A tömegsír hossza kb. 30 m, a szélessége 5 m.¹¹

⁷ E sorok írója, kutatásai során, a szabadkai Történelmi Levéltárban talált egy irattartót, amelynek a fedelén a következők olvashatók: *Streljani u Bajmoku 2. novembra 1944. god.* (Bajmokon 1944. november 2-án lelőttek.) Az irattartó üres volt!

⁸ A kivégzés színhelyétől felajánlott szántó föld a Tarackos határrészben van, a Zombori és a Sztanisicsi út, valamint a Szabadka–Zombor vasútvonal és az utolsó dűlőút között.

⁹ A VIII. Vajdasági Rohambrigád történetével foglalkozó könyvben olvasható, hogy Čeda Ilić, a III. zászlóalj parancsnoka a következő napon Bezdánban, egy ellenséges repülőgépbombátámadásának lett az áldozata.

¹⁰ Ez utóbbiról Ólomi Cecília és egy Konn nevű (ragadvány nevén Guba) személy beszélt. Mindketten a Rátán születtek, Ólomi Cecília 1923-ban, Konn 1930-ban. Kiket végeztek itt ki, és földeltek el, nem tudták.

November 3-án a bajmoki községházáról mintegy 30 személyt vittek Szabadkára, 29 férfit és egy nőt. Az utóbbi Herczeg Ilona volt. Nagy János, aki szemtanúja volt a halálra ítélték útra indításának, elmondta, hogy szekérrel vitték őket a városba. Bajmokiak voltak a kocsisok és kísérőik, ez utóbbiak a helybeli népőrség tagjai. Szabadkára csak 28-an érkeztek meg. Kanyó János csendőrpáncsnokot ugyanis a kaponyai völgyben szabadon engedték, mert korábban kapcsolatot tartott fenn a partizánokkal.¹² Herczeg Ionát szörnyű kínozások után a kaponyai emlékműnél kivégezték. Kínzásakor ezt kellett mondania: „Éljen Magyarország! A magyarok istenére esküszünk!” A 28 ártatlan emberrel Szabadkán, a Zentai úti temetőben végeztek. Amikor Cindel Piroska apja holléte felől érdeklődött Lucija Babićtól, Nikola Babićnak, a helyi Népfelszabadító Bizottság elnökének a feleségétől, azt a választ kapta: „Csak kérdezősködj, te is oda kerülhetsz, ahol ő van!”

Évekig nem volt szabad felkeresni a tömegsírokat, amit csak egy nagyfényi anyának – akinek a fia, Ivan Temunović, a VIII. Vajdasági Rohambrigád harcosa volt Nagyfényről (Žednik)¹³ – tettek lehetővé: 1945-ben, 1946-ban és 1947-ben, mindenszentek napján virágot helyezhetett el a tömegsíroknál.

A községi és az egyházi halotti anyakönyvekben egyetlen bejegyzés sincs a kivégzettekéről.¹⁴ Vagyonjogi kérdések esetén a bíróság két tanúval eltűnteknek nyilvánította őket: „nestao u drugom svetskom ratu.”

Röviden a magyar közigazgatás (1941–1944) idejéről

Kitérőként mindenképpen említést kell tenni Bajmok lakosságának a magyar közigazgatás előtt és alatt (1941–1944) tanúsított magatartásáról, és elsősorban az értelmiségről. Amikor 1941-ben a szerb lakosság egy része elhagyta a települést – sokakat Barcsra és Sárvárra (Magyarország) deportálták –, a szerb tagozatokon dolgozó tanítók közül azokat, akik maradtak, és nem mentek Szerbiába, olyan településekre helyezték, ahol szerbek éltek (Pacsér, Višnjevac stb.) A horvát tagozaton dolgozók Bajmokon maradhattak, és helyben kaptak beosztást a horvát tagozatokba. Bajmokon maradt Vinka Buntejlić, Katica Dulić és Liza Vujević Dejanović.

1941-ben bukovinai magyarokat telepítettek Rátára és Mišićevóra 1942-ben visszaállították a kaponyai emlékművet és felállították az Országzászló és a Hősök emlékművet. Amikor 1944. márciusában Németország megszállta Magyarországot, kezdetét vette a zsidóüldözés.

1941-ben az új hatalommal magyarországi tanítók érkeztek. Az iskolaigazgató a bajmoki Romoda Lajos lett, aki elrendelte, hogy a tanítást imádkozással kell kezdeni. Liza Vujević-Dejanović nem így járt el, a Jugoszláv Királyság himnuszával kezdte a tanítást. Romoda igazgató emiatt többször figyelmeztette, végül a tanfelügyelőség a tanítónőt áthelyezte a Sajkás-vidékre,

¹¹ Amikor 2005. november 2-án a kunbajaiak Bajmokon jártak, az Akácfánál, e sorok írójának átadtak egy névsort a kunbajai áldozatokról, akiket feltehetően Bajmokra hoztak és itt végeztek ki – a razzia után. A névsor 72 kunbajai ártatlan áldozat nevét tartalmazza.

¹² Szabadulása után Magyarországra menekült. Az 1956-os forradalom leverése után Ausztriába ment, ott lett nyugdíjas. Bécsben dolgozó bajmokiak találkoztak vele és felismerték.

¹³ Nem tudni, mily módon vesztette életét Bajmokon. A már említett almanachban az olvasható, hogy valahol Baranyában halt meg. Viszont Nagyfényen (Žednik), a partizánáldozatok emlékművén feltüntették a nevét. Szűts István nagyfényi agrármérnök azt állítja, hogy Bajmokon lelte halálát, talán akkor, amikor a nagyfényi szomszédgyerekeket és szomszédokat akarta kimenteni.

¹⁴ A hatóságok, a belügyi szervek, a kivégzésre kivezényelt partizánegységek mindent megtettek annak érdekében, hogy a bajmoki véres eseményekről lehetőleg még írásos nyom se maradjon, a történetek a feledés homályába vesszenek.

ahol bekapcsolódott az ellenállási mozgalomba. Nem sokkal az újabb rendszerváltás előtt tért vissza Bajmokra, ahol illegális munkát végzett, annak egyik irányítója és szervezője lett. A helyi Szent Péter és Pál apostolok római katolikus plébániatemplom lelkipásztori teendőit ebben az időben Hegedűs Lénárd¹⁵ esperesplébános, Jozo Pašić¹⁶, Ivan Beneš¹⁷, Kandler Mihály¹⁸ káplánok és Hegedűs Benjámín¹⁹ (Bénó atya) látták el.

¹⁵ Hegedűs Lénárd esperesplébános (Szabadka, 1871 – Bajmok, 1944) 1906-ban került Bajmokra plébánosnak. Nevéhez fűződik a bajmoki Szent Péter és Pál apostolok római katolikus templom megfordítása, amelynek munkálatai 1907-ben fejeződtek be. Magyarországon kívül anyanyelvi szinten beszélt horvátul és németül. A hívőket nemzeti hovatartozás nélkül pártfogolta. Támogatta a Magyar Keresztes Egylet, a Horvát Keresztes Egylet és a német Volksbund megalakítását.

A magyar honvédek bevonulását (1941. április 12.) sokan felszabadulásként várták. Ezek közé tartozott az esperesplébános is. A háborúra készülők ötvéntagú határőrséget alakítottak, valamennyien francia fegyverekkel rendelkeztek. Ellen akartak állni a magyar honvédek bevonulásának. Hegedűs Lénárd, a fenyegetések miatt, s hogy ne folyon vér, Miljković helyi rendőrparancsnokhoz fordult, aki biztosította az esperesplébánost, hogy a faluba nem jön felfegyverzett félkatonai alakulat. El is vonultak Szenttamásig, és ott készültek a honvédek elleni fegyveres ellenállásra.

A bevonuló honvédek nem ütköztek ellenállásba. Az esperesplébános magyar érzelmű beszédet tartott. Később, június végén, amikor a bukovinai székek betelepítése folyt, a piactéren ugyancsak hazafias beszédet mondott. Magatartására a mišicevóiaknak több észrevételük volt, elsősorban az, hogy amikor deportálták, és a bajmoki vasútállomásra kísérték őket, az atya megkongattatta a harangot – mint kitudódott, egy halott lelki üdvéért harangoztak – Belgrád bombázásának a napján (1941. április 6-án, virágvasárnap) a nagymiséért félbeszűtött, kiment az utcára megnézni a német repülőket, majd visszatért a templomba és folytatta a misét. Emiatt többször megfenyegették, 1944 februárjában pedig egy ismeretlen személy azt üzenté neki, hogy a rendszerváltás után kivégzik. Az esperesplébános ezt nem akarta bevárni. 1944. február közepén Mattyasovszky Béla orvosnál volt kártyapartin. Jelen volt még Schmidt Antal rőfösüzlet-tulajdonos, Rigó József orvos és Svoboda Antal malomtulajdonos. Miről beszélgettek kártyázás közben? Sosem tudódott ki. Tény viszont, hogy amikor az esperesplébános visszament a paplakra, nagy adag gyógyszert vett be. Nagy részvét mellett temették el.

¹⁶ Jozo Pašić káplán Monostorszegen született, 1913-ban. 1942-ben került Bajmokra. Idehelyezésének állítólag politikai háttere volt. Ekkor írta meg a *Krv se suši* (A vér elapad) című könyvét. A háború után előbb Szabadkára, majd Zágrábba került.

¹⁷ Ivan Beneš káplán (Szabadka, 1910 – Szabadka, 1986) politikai magatartása igencsak kifürkészhetetlen volt. A Vörös Hadsereg bevonulása előtt egyik megnyilatkozása biztatónak bizonyult. 1944-ben ugyanis Bajmokon állomásozott egy SS-egység, hogy a Tavankút és Szabadka környéki baloldaliakat és partizán-szimpatizánsokat leleplezze. 1944. szeptember 24-én 43 személyt letartóztattak, és a bajmoki börtönbe zártak. Valamennyiüket ki akarták végezni. Ivan Beneš káplán meggyőzte az SS-őrnagyot, hogy mindannyian ártatlanok, amit lakosság is bizonyíthat. Közbenjárására a tiszt szabadon engedte a foglyokat. Amikor bekövetkezett a rendszerváltás, 1944. október 19-én, Ivan Beneš káplán neve a helyi Népfelszabadító Bizottság tagjainak a listáján szerepelt, 1944. december 4-éig, a Népfelszabadító Bizottságot feloszlataáig. Aláírása ott van azon a döntésen, amit a Népfelszabadító Bizottság ülésén hoztak meg az 1944. november 2-ai razziaáról. Ő rendelte el Liza Vujević-Dejanović tanítónőnek – aki azokban a napokban jött vissza a Sajkás-vidékről, és partizán-tevékenységgel volt megbízva –, hogy az atrocitások után vacsorát („halotti tort”) biztosítson a kivégzőosztagok parancsnokainak. A kivégzettek nevét nem írta be a halotti anyakönyvbe, ezzel mintegy eltüntette az elkövetett gaztetek nyomait.

¹⁸ Kandler Mihály káplán (Csonoplya, 1912 – Vaskút, 1975) német nemzetisége ellenére üldözött volt Gestapo részéről. 1944 májusában, Zomborban, a főispáni beiktatáson részt vett a kalocsai érsek is, akit egy Szálási párti egyén arról tájékoztatott, hogy aznap délután a Gestapo letartóztat két papot: az apatini Berencz Ádámot, a *Die Donau* című német, ellenzéki lap szerkesztőjét és Kandler Mihály bajmoki káplánt. A főispán beiktatása után az érsek azonnal Bajmokra jött és Kandler Mihályt magával vitte Kalocsára. Délután a plébániára megérkeztek az SS-katonák, de csak Bénó atyát találták, aki tudott ugyan az esetről, de azt válaszolta az SS-katonáknak, hogy nem tudja, hol van Kandler káplán.

¹⁹ Hegedűs Benjámín (Bénó) Szabadkán született, 1882-ben. Politikailag semleges magatartást tanúsított. Rokkant volt a lábára.

Mi történt a gyikosokkal?

Živan Ilkin-Čeda, a VIII. Vajdasági Rohambrigád III. zászlóalja egyik parancsnoka, mint aki „jól végezte a dolgát”, másnap vonatra ült és Bezdánba ment. Itt egy német bombázás áldozatául esett.

Boško Vasilić-Pekmez az újvidéki vágóhídon dolgozott.

Đuro Knežević, a helység parancsnokhelyettese Szabadkára került és a belügyi osztályon (is) dolgozott.

Pero Dulić ügyvédet, a rögtönítélő bizottság elnökét előbb megválasztották a helyi Népfrent titkárának. Később súlyos idegbeteg lett. Üldözési mániában szenvedett. Rémálmai voltak. Öngyilkosságot kísérelt meg, felakasztotta magát, de megmentették. Később újabb kísérletet tett, a kútba ugrott, s meghalt.

Marko Kujundzić, a vészbíróság másik tagja a lányához költözött Újvidékre. Súlyos idegbeteg lett. A Duna-hídról a hullámokba vetette magát.

Ivo Pijuković, a vészbíróság harmadik tagja ugyancsak idegbeteg lett és üldözési mániában szenvedett. Egy nagy eső után, hazafelé menet, elesett és egy „maroknyi vízbe fulladt”.

Nikola Babić előbb cukor-, majd idegbeteg lett. Ebbe halt bele.

Pajo Lulić, a katonai közigazgatás helységparancsnokságának személyzeti vezetője a palicsi Palić-podrum vino-ban dolgozott. Súlyos idegbetegben halt meg.

Josip Kajićot előbb Szabadkán, a társadalmi-politikai szervezetekben alkalmazták, majd Szabadkán bankigazgató lett. Idegbetegségben hunyt el.

Stana Kulić Urbanovski asszony gyógyszerárban dolgozott, majd korunk súlyos betegségében halt meg.

Először nyilvánosan a tömegsíroknál

A többpárt rendszer bevezetésével vált lehetővé, hogy az ártatlan áldozatok sírhelye szabadon látogatható legyen. A kegyeletadásra szervezeten és csoportosan először 1992-ben került sor, ekkor állítottak keresztet az Akácfánál, és koszorúztak, fotók készültek.²⁰

Szabadkán a Vajdasági Magyar Demokrata Közösség (VMDK) megalakította a Község Történelmi Emlékbizottságot. Bajmokról tevékeny tagja volt Mojzes Antal, önkormányzati képviselő, aki szorgalmazta, hogy Bajmokon tartsanak megemlékezést. Az emlékbizottság támogatta ezt, s

1994. NOVEMBER 2-ÁN

a kivégzettek hozzátartozói, leszármazottai, egykori ismerősei és mások nagy számban jelentek meg a kegyeletadáson. Ott volt Kasza József, Szabadka község képviselő-testületének elnöke, Kern Imre, a Végrehajtó Bizottság elnöke, valamint a VMDK képviselői. Akkoriban jelent meg Mojzes Antal: *Halottak napja Bajmokon* című könyve, melynek bemutatójára tulajdonképpen itt került sor. A szervezőktől megkérdezték, nem tartanak-e provokációtól, netán rendbontástól. A Szerb Szocialista Párt bajmoki rátai szervezetében ugyanis ülést tartottak, s azon úgy határoztak, hogy nem engedik meg az ártatlan áldozatokról a megemlékezést, szétverik a gyülekezőket. Mojzes Antal és társai nem rettentek vissza, tudván, hogy a rátai szerbeknek a történetekhez semmi közük nem volt. Úgy vélték, a rátaiai bizonyára annál a tömegsírnál nem akarják megengedni a megemlékezést, ami a Ráta település szélén van.

Az Akácfánál nem került sor rendbontásra.

²⁰ Matuska Márton publicista könyvének (*A megtorlás napjai*. Újvidék, 1991) címlapfotóját az itt készült felvételek közül választotta ki.

1995. NOVEMBER 2-ÁN,

a halottak napi megemlékezésen már az egyház és Bácsalmás képviselői is jelen voltak. És sokkal többen jöttek el, mint egy évvel korábban.

Mojzes Antal idézte fel az egykor történeteket, Szakács Ferenc nyugalmazott tanár pedig az édesapjára emlékezett vissza, aki egyike volt az ártatlan áldozatoknak. Nagy János, aki 1944-ben a csodával határos módon menekült meg a biztos haláltól, verset szavalt. Beszélt, és koszorúzott Tóth Árpád, Bácsalmás polgármestere, a VMDP nevében Ágoston András elnök és dr. Sepsey Csaba alelnök, a VMSZ nevében Csubela Ferenc elnök, Miskolci József és Molnár Megyeri Pál, a VMDK bajmoki helyi szervezetének nevében Szivák György és Szakács Ferenc, majd a hozzátartozók és mások, akik gyertyát gyújtottak.

Parcellarendezés az Akácánál

A Vajdasági Magyar Szövetség (VMSZ) helyi szervezete 1996 februárjában alakult meg Bajmokon. Részt vett rajta Kasza József, mint a VMSZ elnöke is. Mojzes Antal az ülést követő beszélgetés során javasolta, hogy azt a földterületet, ahol a tömegsírok vannak, és a volt tulajdonos, Pero Dulić ügyvéd fiának, Antun Dulićnak a tulajdonát képezi, vegyék meg a Dózsa György MMK-nek. Ezzel elhárulnának az akadályok a megemlékezések megszervezésének helyét illetően. Kasza József megígérte, hogy mindent megtesz az elgondolás megvalósítása érdekében. S már a következő nap azt jelentették Szabadkáról, hogy a szántóföldet megveszik. Ennek lebonyolításában fontos szerepet játszott Mojzes József, a községi képviselő-testület közigazgatásában a pénzügyi osztály vezetője, ő maga is bajmoki lakos. Mojzes Antal, a Dózsa György MMK elnöke állapodott meg Antun Dulićyal az adásvételben. A Tarackos határrészben levő, 9532 szám alatt a kataszteri betétben bejegyzett 7136 számú parcella – területe 50 ár és 12 négyzetméter – 7800 dinár kifizetésével a Dózsa György MMK tulajdonába került. Az adásvételi szerződést Maglai Jenő bajmoki ügyvéd készítette el. A területet kezdetben Dobi János, később Jámbor Árpád bérelte. 1996-ban a megemlékezést tehát már a Dózsa György MMK saját telkén szervezheték meg. Ekkorra Kegyeleti Emlékbizottság is alakult.

1996. NOVEMBER 2-ÁN

megtartott megemlékezésen megjelent Szabadka község képviseletében Kasza József, a képviselő-testület és Kern Imre, a Végrehajtó Bizottság elnöke, a bácsalmási küldöttség, Tóth Árpád vezetésével, dr. Tóth János, a Magyar Köztársaság belgrádi nagykövete, Ausztráliából Binder Marika, Kóka Rozália, a bajmoki születésű, de Érden élő bukovinai székely népművész és mások. Kiss Antal moravikai és Tóth Árpád bácsalmási református lelkész, Ivica Prčić²¹ bajmoki róm. kat. plébános és Echmann Imre szabadkai róm. kat. plébános ökumenikus istentiszteletet tartottak. Echmann Imre német nyelven mondott imát, a szabadkai Némedi Imre egy verset szavalt el, az ugyancsak szabadkai Nagy Vilma alkalmi versét mondta el. Koszorúztak a vajdasági magyar politikai pártok (VMSZ és VMDP), Bácsalmás

²¹ Második alkalommal vett részt, és szólt a megemlékező szertartáson. Ezúttal az ártatlanul kivégzett bajmokiakkal kapcsolatban elhangzott befejező mondatai sok hozzátartozó rosszállását váltotta ki, miután ezt mondta: „Nyugodjanak békében, és ott fenn fognak ítélni tetteikről.”

önkormányzata, dr. Tóth János, a Magyar Köztársaság belgrádi nagykövete Szabadka község nevében Kasza József, a képviselő-testület és Kern Imre, a Végrehajtó Bizottság elnöke.

1997. NOVEMBER 2-ÁN

a megemlékezésen már német nyelven is volt szertartás, Bűn Anna ekkor énekelt először, és mondott verset németül. Az ökumenikus istentiszteletben részt vett Kiss Antal moravikai református lelkész, Vajda Károly bajmoki tisztelendő és Echmann Imre szabadkai plébános. A belgrádi magyar nagykövetséget dr. Huszár János képviselte. Megjelentek az önkormányzat, a vajdasági magyar politikai pártok képviselői, a bajmoki és környékbeli polgárok. Ebben az évben tujafákat ültettek a tömegsírok helyén.

Mojzes Antal helytörténész beszélt a véres eseményről és az ártatlan áldozatokról, a szabadkai Nagy Vilma saját versét mondta el. Ezt követően a Dózsa György MMK-ban fogadták a résztvevőket.

1998. NOVEMBER 2-ÁN

az Akácánál levő tömegsírokat említették először Emléktemetőként. Ebben az évben ugyanis felállították a keresztet, amit Đuro Varađanin asztalos, és a kopjafát, amit a bácsalmási Erdős Csaba faragóművész készített. Az ökumenikus istentisztelet után Kasza József, a képviselő-testület elnöke leplezte ezeket. Az ökumenikus istentiszteletben részt vett Móricz Árpád moravikai és Tóth Árpád bácsalmási református lelkész, Bognár Attila bajmoki tisztelendő és Echmann Imre szabadkai plébános. A megemlékezésen jelen volt dr. Tóth János, a Magyar Köztársaság belgrádi nagykövete és Hornyik János alezredes, katonai attasé, Tóth Árpád Bácsalmás polgármestere, aki beszédet mondott, akárcsak Mojzes Antal, aki az egykori véres eseményekről szólt és köszönetet mondott Bácsalmás önkormányzatának a kopjafáért, amelyen ez áll: 1944–1998. Erre az alkalomra írt versét a szabadkai Nagy Vilma szavalta el. Koszorúzott: Kasza József és Szecsei Mihály, dr. Tóth János és Hornyik János, Tóth Árpád és Szénási Harton Edit, valamint első ízben a szabadkai székhelyű Német Népi Szövetség nevében Weis Rudolf elnök és Mádl László alelnök.

1999. NOVEMBER 2-ÁN

a megemlékezés előtt a szabadkai Tumbász József a keresztnél és a kopjafánál elhelyezte az általa készített virág- és koszorútartókat.²² Ezen részt vett Kóka Rozália, Bajmokon született székelylány. Első alkalommal a horvátok képviselői is megjelentek a megemlékezésen és koszorút helyeztek el, akárcsak a Német Népi Szövetség nevében Weis Rudolf és Gönczö László, a szabadkai önkormányzat nevében dr. Csehák Korhecz Rozália és Kucsera Géza, a Magyar Köztársaság nevében dr. Tóth János belgrádi nagykövet és Hornyik János alezredes, a VMSZ nevében Kikity Attila, a VMDP nevében dr. Sepsey Csaba és Szepper János, a VMSZ bajmoki helyi szervezetének képviselői, a kivégzettek hozzátartozóinak nevében Szép Ferenc Pacsérról és Vukelić Anna, valamint a Dózsa György MMK elnöksége.

²²Amikor mintegy 30 cm-es gödröt ásott, hogy felállíthassa a koszorútartókat, bakancsdarabok és lábujjcsontok kerültek elő, bizonyítván, hogy vékony földréteggel temették be a tömegsírokat.

A nagy számban megjelentek előtt²³ Mojzes Antal beszélt az 1944-ben történekről, a szabadkai Nagy Vilma: *Emlékezzünk* című versét, Nagy János Ady Endre: *Halottak napján* című versét szavalta el. Az ökumenikus istentiszteletben részt vett Bognár Attila bajmoki káplán, Echmann Imre szabadkai plébános, Móricz Árpád moravicai és Tóth Árpád bácsalmási református lelkész. A szertartás végén Scheffer Erzsébet német nyelven mondott el egy verset.

2000. NOVEMBER 2-ÁN

is sokan részt vettek a megemlékezésen. Mojzes Antal idézte fel az évtizedekkel korábbi eseményeket. Fellépett a Dózsa György MMK vegyeskara, Mojzes Katalin zenetanár vezényletével, valamint a versmondók. Az ökumenikus istentiszteletben részt vett: Echmann Imre plébános Szabadkáról, Móricz Árpád moravicai és Tóth Árpád bácsalmási lelkész és Bognár Attila bajmoki káplán.

Koszorúztak: Szabadka önkormányzatának nevében Kucsera Géza és Boros György, a Magyar Köztársaság belgrádi nagykövetségének nevében dr. Tóth János nagykövet és Jakab József ezredes, katonai attasé, első ízben Madaras település nevében Sente Károly polgármester, a VMSZ nevében Dudás Károly és Bús Ottó, a VMDP nevében dr. Sepsey Csaba és Szakács József, a Német Népi Szövetség nevében Weisz Rudolf és Mádl Göncző László, a VMSZ bajmoki helyi szervezete nevében Maglai Jenő elnök, Vinkó József alelnök, a Dózsa György MMK nevében Lajkó Dezső, az ártatlan áldozatok hozzátartozóinak nevében Szép Ferenc Pacséról és Cindel György Bajmokról, a bajmoki németek nevében Neizer Stefan és Anci.

2001. NOVEMBER 2-ÁN

Varga Matild, a Dózsa György MMK elnöke nyitotta meg az alkalmi műsort, melyben saját versét mondta el a szabadkai Nagy Vilma, szavalt a szabadkai Némedi Imre, a bajmoki Nagy János és Bün Anna, valamint német nyelven Wölfl Angéla és Sheffer Elizabet, visszaemlékezett Szakács Ferenc és fellépett a Dózsa György MMK Búzavirág vegyeskórusa.

Ebben az évben is Mojzes Antal szólt a megemlékezés egybegyűltjeihez.

Koszorúztak: Szabadka önkormányzata nevében Boros György községi művelődési és Cseke Imre kommunális titkár, a VMSZ nevében dr. Novák Árpád és Bús Ottó, a VMDP nevében dr. Sepsey Csaba és Szabó Lajos, a bajmoki horvátok nevében Petar Skenderović és Pero Mačković, a bajmoki Német Népi Szövetség nevében Scheffer Mátyás és Szakács Bernadette, az Aracs folyóirat nevében Vinkó József és Cindel László, a kivégzettek hozzátartozói nevében Szép Anikó és Mojzes Mária, a Dózsa György MMK nevében Pénzes Anna és Kollár Jenő, az elnökség tagjai.

Az ökumenikus istentiszteletben résztvett Ecmann Imre szabadkai plébános és Bognár Attila bajmoki káplán.

A Dózsa György MMK-ben fogadták a megjelenteket.

2002. NOVEMBER 2-ÁN

az emlékünnepeken dr. Bogner István, szabadkai egyetemi tanár emlékezett. Beszédet mondott Kasza József, a VMSZ elnöke, a szerbiai kormány alelnöke is. Alkalmi műsort, amit Kántor

²³ Szabadkáról, a Nép kör elől, most is, mint korábban, autóbusszal ingyen jöhetnek az emberek a megemlékezésre.

Erika nyitott meg és vezetett le, a bajmoki Dózsa György MMK műkedvelői adtak elő. Német nyelven verset mondott Márki Anna és Rizsány Olgica. Az ártatlan áldozatokért imát mondtak, Csányi Erzsébet pacséri és Tóth Árpád bácsalmási református lelkész, valamint Echmann Imre szabadkai plébános és Kovács Ervin bajmoki káplán.

Koszorúztak: Pető János (Magyar Főkonzulátus, Szabadka), Kasza József (szerbiai kormány és VMSZ), Egeresi Sándor alelnök (Vajdasági Képviselőház), dr. Szél Imre, Sörös Lászlóné és Tóth Árpád (bácsalmási polgármesteri hivatal), Sólya Mária és Grgo Francišković (szabadkai önkormányzat), Józsa László elnök (Magyar Nemzeti Tanács), Bús Ottó (VMSZ), Weisz Rudolf és Gönczö Madl László (szabadkai Német Népi Szövetség), dr. Sepsey Csaba és Szakács József (VMDP), Varga Matild elnök és Fábíán Erzsébet alelnök (Dózsa György MMK), Szombathy Zoltán és Csúzdi József (pacséri helyi közösség), Horák Sándor és Maglai Jenő elnök (VMSZ bajmoki helyi szervezete), Marko Rožumberski és Manda Rožumberski (horvátok képviselői), Horváthné Harton Anna (bácsalmási német kisebbség), Mojzes Antal és Szakács Ferenc (bajmoki kegyeleti bizottság), Reinenger Katalin és Pfeffer Katalin (Donau Német Klub), Szakács Bernadette és Scheffer Mátyás (bajmoki Német Szövetség), Kollár Jenő és Lajkó Dezső (Aracs folyóirat), Szép Ferenc (Pacsér) és Horvát Jolán (Bajmok – a kivégzettek hozzátartozói nevében), továbbá első alkalommal Kudlik Gábor elnök, Kóci Zoltán és Hegedűs Attila (Nyitott Távlatok szabadkai civilszervezet).

A megemlékezésen jelen volt Bela Tonković, Szabadka képviselő-testületének alelnöke is.

Emléktemető létesül az ártatlan áldozatok tömegsírjánál

Ahhoz, hogy emléketemető legyen az Akácánál, ahol a kivégzettek tömegsírja van, biztosítani kellett jónéhány előfeltételt, ami az évek folyamán sikerült, miként az a fentiekben elmondottakból is kiviláglik.

A bajmoki helyi közösség Szabadka és Bácsalmás önkormányzatával igen jó kapcsolatokat tart fenn, ami sok tekintetben megnyilvánul. Az emléketemető további kialakítása kapcsán a helyi közösség tanácsa felvetette, hogy Bácsalmás önkormányzatához kellene fordulni, vállalná el egy harang adományozását, amit a tömegsír színhelyén állítanának fel.

A kérelem megértésre talált és a bácsalmásiak az örbottyányi harangöntő mestert, Gombos Miklóst kérték fel a harangöntésre. Időközben Varga László elkészítette a tervet, annak alapján pedig Horváth Lehel népművész a haranglábát. Hozzá az akácát Probojcsевич János adta. A harangláb alatti területet Jágity Martin kőművesmester téglázta ki. A harangra, amelynek súlya 30 kilogramm, a harangöntő ezt írta: „Bajmok, 1944. nov. 2. Ártatlan áldozatok emlékére. Bácsalmás város adománya, 2003. IX. 2.” A helyi közösség mindenkorra a Dózsa György MMK-re ruházta át a harangot, a MMK pedig Klinócki Jánost bízta meg őrzésével, s azzal, hogy minden évben a megemlékezés előtt helyezze el a haranglábba.

2003. NOVEMBER 2-ÁN

nagy tömeg gyűlt össze a megemlékezésen, amelyen Szakács Ferenc nyugalmazott tanár kongatta meg a harangot. Édesapja is egyike az ártatlan áldozatoknak. Ezután Varga Matild, a Dózsa György MMK elnöke köszöntötte a jelenlevőket, majd a vegyeskórus előadásában elhangzott a himnusz. Szavalatok következtek, azt követően Mojzes Antal szólt az 1944-ben történekről, majd megköszönte Bácsalmás önkormányzatának a harangot, Gombos Miklósnak a harangöntést, Szabadka önkormányzatának az anyagi támogatást, Varga László mérnöknek a tervet, Horváth Lehelnek, s mindazoknak, akik itt dolgoztak (Jágity Martin, Klinócki János, Szakács József) a munkáját. Rövid beszédet mondtak: Zalántai Endre Bácsalmás polgármestere, Gombos Miklós harangöntő és Papp Árpád, Szabadka községi képviselő-testülete Végrehajtó

Bizottságának elnöke. Az ökumenikus istentiszteletben részt vettek: Csányi Erzsébet pacséri és Tóth Árpád bácsalmási református lelkész, valamint Kovács Ervin bajmoki róm. kat. káplán. Koszorúztak: a Magyar Köztársaság szabadkai Főkonzulátusának képviselője, Szabadka önkormányzata nevében Kucsera Géza, Szabadka képviselő-testületének elnöke és Papp Árpád, Bácsalmás önkormányzata nevében Zalántai Endre polgármester és Mancz Ferenc alpolgármester, a bácsalmási német kisebbségi önkormányzat nevében Horváthné Harton Anna, Kunbaja önkormányzatának nevében Nagy István polgármester, a Magyar Nemzeti Tanács nevében Józsa László, a bajmoki helyi közösség nevében Stojan Ivošević és Szivák György, a pacsériak nevében Szombathy Zoltán és Nagy Ottó, a VMSZ bajmoki helyi szervezete nevében Garajszki Róbert elnök és Balázs György, a VMDP nevében dr. Sepsey Csaba és Szakács József, a vajdasági horvátok nevében Bela Tonković, Szabadka alpolgármestere, Petar Skenderović, Ollmann Margit és Stipan Tomašković, a Dózsa György MMK nevében Varga Matild elnök és Fábián Erzsébet, az emlékbizottság nevében Scheffer Erzsébet és Cindel József, a szabadkai Német Népi Szövetség nevében Weisz Rudolf elnök és Mádl Göncző László alelnök, a Donau Klub nevében Reinenger Katalin, a leszármazottak nevében Horváth Jolán és Szép Ferenc Pacséról.

Erre a napra elkészült a bajmoki magyarok és németek, valamint a pacséri, györgyéni, nagyfényi és tavankúti ártatlan áldozatok névsora. A Dózsa György MMK klubtermében kiállítás nyílt az összegyűjtött fotókból és dokumentumokból és megtartották a már hagyományos fogadást is. Minden megemlékezés után a szervezők azonnal hozzáfogtak a következő megemlékezés megszervezéséhez, terveket készítettek az emléktető megkezdett kialakításának további folytatására a kivégzések színhelyén. Fáradásuk 2004-ben sem volt hiábavaló, megértésre találtak. Ennek eredményeként az úgynevezett 12-es Új utcát, a Zombori úttól az emléktetőig, mintegy 140 méter hosszúságban és két méter szélességben kibetonozták, s több személygépkocsi részére még parkolót is létesítettek. Szabadka községi képviselő-testületéhez azzal a kéréssel fordultak, hogy az Akácánál márványtáblákat²⁴ akarnak felállítani az áldozatok nevének feltüntetésével. Az önkormányzat válasza pozitív volt. Papp Árpád, a Végrehajtó Bizottság elnöke és Lovas Ildikó községi művelődési titkár vállalta a szervezést és a szükséges anyagi eszközök biztosítását, nem utolsósorban azt is, hogy a megemlékezés idejére, Mojzes Antal szerkesztésében, jelenjen meg a *Mementó, Bajmok!* című kiadvány.

2004. NOVEMBER 2-ÁRA

minden készen állt a hatvan évvel korábban történt véres eseményekről való megemlékezésre, ami délután egy órakor azzal kezdődött, hogy Szakács József, az egyik ártatlan áldozat fia megkongatta a harangot. Az ima és a himnusz elhangzása után Varga Matild, a Dózsa György MMK elnöke köszöntötte a megjelenteket, majd alkalmi műsor következett. Kucsera Géza, Szabadka községi képviselő-testületének elnöke leleplezte a központi márványtáblát, majd felolvasta a bevészt szöveget: „IN MEMORIAM, 1944–2004 A Bajmokon 1944. november 2-án ártatlanul kivégzettek Golgotája” és Garay József versének egyik szakaszát:

*Halálom is e társaké
Egy véres áldozat,
Melyből a honnak üdv fakad,
Hóhérnak kárhozat.*

²⁴ Az emléktáblákat a szabadkai Proevro vállalat tervezte és készítette, Fábián Pál vezetésével. Hét márványtáblát állítottak fel, középen egyet, majd jobbról és balról hármát-hármát.

Felolvasása után egy-egy fiatal az emléktáblákról levette a leplet és felolvasta az áldozatok nevét.

I. márványtábla

Bajmoki áldozatok

1. Amstadt Paul, 1909
2. Amstadt Johann, 1909
3. Bajza, 1922
4. Bajza, 1924
5. Barajovics
6. Batócki János
7. Batócki József, 1907
8. Bayer Stefan, 1908
9. Bayer Johann, 1924
10. Bayer Andreas, 1926
11. Berkes István, 1914
12. Bíró András, 1912
13. Bosnyák József, 1910
14. Cindel Elek, 1911
15. Cindel Ferenc
16. Cindel János
17. Cindel István, 1911
18. Cindel Károly, 1899
19. Cindel Lojzi, 1881
20. Cikotai István
21. Csernai József, 1911
22. Csöke János, 1915
23. Dér Péter, 1913
24. Dschida Anton, 1895
25. Dschida Stefan, 1902
26. Illi Mathias
27. Fábián István, 1896
28. Frech Anton, 1883
29. Fremond György, 1910
30. Gál János, 1902
31. Halász József, 1909
32. Halász Károly, 1905
33. Hegyi Lajos, 1914

II. márványtábla

34. Hegyi Lajos, 1912
35. Harton István, 1904
36. Herczeg Ilona, 1901
37. Herczeg Károly, 1905
38. Holzhacker Franz, 1889
39. Horváth Lajos, 1909

40. Jámbor Sándor, 1912
41. Jeszenszky Ernő
42. Juhász Sándor
43. Kardel Hans, 1919
44. Kern Georg, 1897
45. Kern Johann, 1893
46. Kirchenmayer Nándor, 1905
47. Kirchenmayer István, 1918
48. Kiss József, 1927
49. Kocsis János
50. Kohn Anton, 1883
51. Kohn Franz, 1898
52. Kókai Pál, 1876
53. Kollár József, 1895
54. Kollár Péter, 1896
55. Kollár Rudolf
56. Kollár Franz, 1898
57. Körmöci Péter, 1890
58. Kunzer Thomas, 1885
59. Lehotkai Ferenc, 1915
60. Lehotkai János, 1902
61. Lengyel Károly, 1892
62. Mácsai Sándor, 1903
63. Makai István, 1877
64. Makai Pál, 1887
65. Margit József, 1899
66. Mayer Jakab ifj., 1909
67. Mayer Jakab id., 1892

III. márványtábla

68. Mayer Johann, 1926
69. Mayer Martin, 1892
70. Mayer Martin ifj., 1908
71. Mayer Thomas, 1888
72. Milla Hans, 1918
73. Milla Johann, 1917
74. Molnár László, 1896
75. Müller Vendelin, 1906
76. Nagl Andreas, 1905
77. Neugebauer Antal, 1901
78. Nuspl Jozsef, 1916
79. Ódri Máté, 1900
80. Ollmann Johann, 1906,
81. Ollmann Stefan, 1909,
82. Óvári (Sevarac) Péter, 1901
83. Orosz János, 1900
84. Orosz József, 1919
85. Üveges Mihály

86. Pagonyi (Polyák) János, 1906
87. Paor Péter
88. Pentz Josef, 1913
89. Pentz Josef, 1906
90. Pfeiffer Paul, 1919
91. Polyák Ferenc
92. Polyák Károly, 1908
93. Rickert Anton, 1893
94. Rickert Mathias, 1912
95. Dr. Reindl József, 1906
96. Ritscher Anton, 1918
97. Rischer Georg, 1875
98. Rischer Johann, 1869
99. Rischer Martin, 1871
100. Szamosvári (Schafhauser) Ferenc, 1928
101. Szamosvári (Schafhauser) Jenő, 1918

IV. márványtábla

102. Szamosvári (Schafhauser) József, 1880
103. Romoda Lajos, 1891
104. Roth Hans, 1909
105. Ruppeck Mathias, 1888
106. Ruppeck Michael, 1878
107. Ruth János, 1905
108. Sauer Béla, 1911
109. Seitz Stefan, 1901
110. Stirli Ferenc, 1896
111. Selymes (Steinbach) Mihály, 1908
112. Schön Michael, 1889
113. Sudár Béla, 1903
114. Schaffer Johann, 1908
115. Schneider Hans, 1890
116. Schneider Johann, 1884
117. Schneider Franz
118. Szakács József, 1905
119. Szmolenszi István, 1892
120. Trenka Péter, 1908
121. Walter Anton, 1898
122. Weiner Franz, 1900
123. Wettstein Ferenc
124. Wettstein Hans, 1895
125. Wolf Andreas, 1903
126. Wolf Franz, 1898
127. Wölfl Gabriel, 1880
128. Wölfl Júlia,
129. Zajác Mihály, 1890
130. Zetl Adam, 1927
131. Zetl Franz, 1874

- 132. Zettl Heinrich, 1877
- 133. Zianetz István, 1908
- 134. Sprez Johann, 1912

V. márványtábla

Áldozatok a madarasi tanyavilágból

- 1. Bartus János, 1910
- 2. Bárdos János
- 3. Noll Johann, 1895
- 4. Papp Péter, 1914
- 5. Rickert Anton, 1928
- 6. Schneider Pál, 1902
- 7. Schopper Jakab, 1928
- 8. Weichand Michael
- 9. Wettsein Peter

Tavankúti áldozatok

- 1. Berger Antal, 1884
- 2. Dulić Pero
- 3. Kovač Josip
- 4. Tucity István, 1913,
- 5. Ševarac Nikola
- 6. Vakula Mihály, 1895

Györgyéni áldozatok

- 1. Szél Kálmán
- 2. Szőke Károly, 1899
- 3. Téglás Béla, 1914
- 4. Téglás György, 1903

Nagyfényiek, akiket Bajmokon végeztek ki

- 1. Borsos Mihály, 1916
- 2. Kollár Mihály, 1913
- 3. Kovács Oskolás Ferenc, 1904
- 4. Kovács Oskolás István, 1926
- 5. Kovács Oskolás József, 1898
- 6. Onhausz György ifj., 1926
- 7. Onhausz György id., 1897
- 8. Orosz György ifj., 1926
- 9. Orosz György id., 1900

VI. márványtábla

Pacséri áldozatok

1. Torok Bálint, 1889
2. Szép Ferenc, 1903
3. Berkó Károly, 1906
4. Paládi Lajos
5. Bárdi Sándor
6. Szabó Lajos
7. Szabó Mihály
8. Cindel Károly
9. Cindel József
10. Kocsis János
11. Kocsis János ifj.
12. Körmendi János
13. Körmendi Péter
14. Lengyel Lajos
15. Janó Károly
16. Szemesi Károly, 1910
17. Csányi József
18. Nagy Sándor

Ismeretlen áldozatok

1. Csellár Béla, 1922, honvéd
2. N. N. honvédhuszár
3. N. N. honvédhuszár
4. N. N. honvédhuszár
5. N. N. honvédhuszár
6. N. N. honvéd
7. N. N. csendőr
8. N. N. horvát nemzetiségű személy
9. N. N. családapa
10. N. N. családanya
11. N. N. kb. 12 éves fiúgyermek
12. N. N. 12 éves leánygyermek

Ártatlan áldozatok, akiknek családtagjai később jöttek Bajmokra

1. Papp Sándor
2. Molnár Illés

A háborúnak voltak olyan áldozatai is, akiket nem végeztek ki, de életüket veszítették. Nevük nincs feltüntetve a táblán:

1. Varga Boldizsár, 18 éves
2. Kujundžić Klara, 1928
3. Stantić Jakov
4. Beretić Ilija, 1906, földműves

Kucsera Géza beszédét követően Zalántai Endre és Tóth Árpád (Bácsalmás), valamint Kovács Ervin bajmoki káplán szólott a résztvevőkhöz, majd ökumenikus istentiszteletet tartott Tóth Árpád református lelkész és Kovács Ervin bajmoki káplán.

Koszorúztak: a Magyar Köztársaság szabadkai főkonzulátusa nevében dr. Csobánci Horváth Iván, a bajmoki helyi közösség nevében Stojan Ivošević elnök, Mojzes Antal tanácselnök és Nović Valéria titkár, a bácsalmásiak nevében Zalántai Endre polgármester és dr. Sövény Mihály, a szabadkai önkormányzat nevében Kucsera Géza, a Magyar Művelődési Tanács és a VMSZ nevében Dudás Károly, a VMDP nevében dr. Sepsey Csaba, Szabó Lajos és Szakács Ferenc, a Vajdasági Szociáldemokrata Liga nevében Pintér László, a szabadkai székhelyű Német Népi Szövetség nevében Weisz Rudolf elnök, a Nyitott Távlatok 56-os Délvidéki Műhelye nevében Kudlik Gábor elnök és Hegedűs Attila, a szabadkai Parasztszövetség nevében Kiss Árpád, Somogyi Attila és Francsik József, a Bácsalmási Német Kisebbségi Tanács, a Kunbajai Német Kisebbségi Tanács, a VMSZ bajmoki helyi szervezete, a bajmoki Dózsa György MMK, a kivégzettek bajmoki hozzátartozói, a bajmoki Donau Klub, a bajmoki horvátok és mások. A megemlékezés a *Szózattal* fejeződött be.

A kijáratánál az érdeklődők ajándékként megkapták Mojzes Antal: *Mementó, Bajmok!* című könyvét, amely ezekkel a sorokkal végződik: „*Vándor, ha elmegy a dűlőúton, ahol az ártatlan áldozatok Emléketetője van, emeld meg süveged, így tisztelegj az ártatlan áldozatok emlékének. Utas, ha idelátogatsz, hozz egy szál virágot, és ródd le kegyeledet az ártatlan áldozatok előtt.*”

2005. NOVEMBER 2-ÁN

a Dózsa György MMK-ban volt a gyülekezés azok számára, akik részt akartak venni a megemlékezésen. Innen fél egykor indultak el az emléketetőbe, ahol egy órákor megkongatták a harangot, ezzel jelezve a gyászszertartás megkezdését. A Himnusz eléneklése után Kókai Deli Márta, a Dózsa György MMK elnöke köszöntötte az egybegyülteket magyar, szerbhorvát és német nyelven, majd Mojzes Antal helytörténész idézte fel az 1944-es eseményeket. Német nyelven dr. Bogner István egyetemi tanár, magyarul Józsa László, a Magyar Nemzeti Tanács elnöke mondott alkalmi beszédet. Az ökumenikus istentiszteletben részt vett Csányi Erzsébet pacséri és Móricz Árpád moravikai református lelkész, valamint Bende Zsolt bajmoki káplán. A bajmoki Nagy János és a szabadkai Nagy Vilma szavaltak.

Koszorúztak: Kucsera Géza Szabadka polgármestere és Pintér Molnár Edit, dr. Csobánci Horváth Iván, a Magyar Köztársaság szabadkai főkonzulátusa, Davor Vidiš főkonzul és Tihomir Silović konzul a Horvát Köztársaság szabadkai főkonzulátusa, Józsa László elnök, Varga László jegyző és Pásztor Bálint, a VMSZ Intézőbizottságának elnöke a Magyar Nemzeti Tanács, Varga Sándor polgármester és Szentirmai Tamás Lakitelek önkormányzata, Nagy János aljegyző Bácsalmás önkormányzata, Mancz Józsefné és Krix Tamás, a bácsalmási Német Kisebbségi Tanács, Sárközi Imréné és Sajtos Jánosné a kunbajai Német Kisebbségi Tanács, Dudás Károly elnök a VMSZ, dr. Sepsey Csaba alelnök és Szakács József a VMDP, Maglai Jenő a VMSZ körzeti szervezete, Mádl Gönczö László alelnök és Hilda Heinrich vezetőségi tag a szabadkai székhelyű Német Népi Szövetség, id. Gallai István és Dezső Mihály a bácsalmási tűzoltók, Mojzes Antal tanácselnök, Nović Valéria és Antun Skenderović tanácstag Bajmok helyi közösség, dr. Deli Ágoston és Farkas Réka a Bácskossuthfalva, Szombathy Zoltán és Fremond Árpád Pacsér helyi közösség, Balázs György a VMSZ bajmoki helyi szervezete, Kókai Deli Márta, Turu Erzsébet és Halász Tibor vezetőségi tagok a Dózsa György MMK, Rizsányi József, Lukács Ervin és Szivák György a bajmoki kegyeleti bizottság, Kiss Árpád és Ollmann Margit a Parasztszövetség, Cindel György és Nagy Ottó a pacséri és a bajmoki áldozatok hozzátartozói, Lukács Ervin, Varga Béla, Marko Péter és Lovas Leonárd a fiatalok csoportja nevében.

A megemlékezés a *Szózattal* fejeződött be, a Dózsa György MMK-ben pedig fogadták a résztvevőket.

Az Emléktemető rendezésével, további kialakításával nem álltak le. Közben a tragikus események 65 éves évfordulójának megemlékezésére is folytak az előkészületek. Mojzes Antal a Dózsa György MMK kegyeleti bizottságának elnöke azt indítványozta Maglai Jenőnek, Szabadka képviselő-testülete elnökének, hogy a településnek ezen a részén javítsanak a közvilágításon és éjjel világítsák ki az Emléktemetőt. Mint korábban annyiszor, most is megértésre talált a bajmokiak kezdeményezése Szabadka önkormányzatánál. 2009 októberében a 12-es Új utcában megjelentek a szabadkai Rasveta közvállalat muinkásai és villanykarókat állítottak fel, majd világítótesteket szereltek fel, az Akácfnál is, ahol éjjel négy kandeláberrel világítják meg sírkertet.

Időközben, jóval korábban, Mojzes Antallal felvette a kapcsolatot a bajmoki származású, Szabadkán élő Gál Józseffel, a közismert Bucka-Gányó Művésztelep tulajdonosával, aki felajánlotta, hogy a 65 éves évfordulóra szoborcsoportot készít és azt a Dózsa György MMK-nak ajándékozza. Amikor Mojzes és Szakács József, aki az elnökség és a kegyeleti bizottság tagja, júliusban felkeresték Gál Józsefet, ő megismételte felajánlását. A szoborcsoportot, aminek a helyéül a harangláb alatti területet szemelték ki, október közepén betonba állították. Ebben a munkában, Gál József irányításával Horváth Antal, Horváth Arnold, Szakács József, Szakács Ferenc, Cindel György, Bottyán Gyula és Szabó Antal kőműves vettek részt. A tujafaösvényt, ami a múttól az Akácfaig vezet, Stevan Usleber kertész és Veréb Róbert nyeste meg. Ebben segített Hajnal György-Boca és Lukács Ervin. A füvet Klinócki János, a temetkezési vállalat bérlője kaszálta le néhány emberrel. Rajtuk kívül többben mások is részt vettek a környék rendezésében.

2009. NOVEMBER 2-ÁN

a Dózsa György MMK-ben gyülekeztek a megemlékezés résztvevői, akik innen az Emléktemetőbe mentek, ahol mintegy négyszázan gyűltek össze. Tizenkét órakor Szakács József, az egyik ártatlan áldozat fia kongatta meg a harangot, a Dózsa György MMK vegyeskara pedig elénekelte a Himnuszt. Kókai Deli Márta, a MMK elnöke köszöntötte a résztvevőket. Az alkalmi műsort Margit Mónika és Papp Szilárd vezette. Mojzes Antal bemutatta a szoborcsoport alkotóját, Gál Józsefet – szintén szólt az egybegyűltekhez –, majd részletesen felidézte a 65 évvel ezelőtti szörnyű eseményeket.²⁵

Tisztelt gyászoló gyülekezet!

Ma halottak napja van. Ezen a napon gyászolunk minden halottat, legközelebbjeinket, szeretteinket. Azokra is emlékezünk, akik csatatereken, gyűjtőtáborokban, hadifogságban vesztették életüket.

Ezen a parcellán, ahol összegyűltünk, 1944. november 2-án a késő éjjeli órákban 195 bajmoki magyar és német, valamint györgyéni, nagyfényi tavankúti és ismeretlen ártatlan polgárt végeztek ki Ők a bajmoki razzia áldozatai – mártírok.

1944. október 19-ét mutatott a naptár, amikor bekövetkezett a rendszerváltás. Miként mondták, a település felszabadítása.

Ezt megelőzően, még október második felében távirat érkezett Bajmokra, melyben az állt, hogy a helyi Népfelszabadító Bizottság írja össze azokat a személyeket, akik a magyar közigazgatás idején „együttműködtek a megszállókkal.” Mintegy 540 név került fel a listára...

²⁵ Az ismétlés elkerülése végett csak rövid részletet ragadtunk ki a hosszabb beszédből, az elhangzottak ugyanis részét képezik ennek a szövegnek. – A szerk.

... Ez év október 12-én a B-92 tévéadásának kerekasztal-beszélgetése során elhangzott, hogy civil lakosságon elkövetett atrocitások büntény, s az elkövetők pedig bűnösök. Ami itt történt 1944. november 2-án, büntény volt... Azok, akik itt nyugszanak, valamennyien ártatlanul kivégzett polgárok... Nem feledkezünk meg róluk! Nyugodjanak békében!

A történelmi áttekintést követően Krekus Enikő tanuló elszavalta a szabadkai Nagy Vilma: *Bajmoki akác*, Papp Szilárd tanuló pedig Bogdán József papköltő: *Egy csúrogi ház* című versét. A Dózsa György MMK vegyeskara egyházi éneket adott elő. Maglai Jenő, Szabadka képviselő-testületének elnöke leleplezte a *Kesergő anya* szoborcsoportot, majd beszédet mondott. Bende Zsolt bajmoki plébános, Csányi Erzsébet pacséri és Tóth Árpád bácsalmási református lelkész mondtak imát az ártatlanul kivégzettekért, Bende Zsolt pedig megszentelte a szoborcsoportot.

Ez alkalommal a szabadkai önkormányzat nevében Maglai Jenő, a képviselő-testület elnöke, a Magyar Főkonzulátus nevében Félegyházi Péter konzul, a Magyar Nemzeti Tanács nevében Józsa László elnök és Papp Árpád tanácsos, a Német Nemzeti Tanács nevében Weisz Rudolf elnök, Göncö Madler László tanácselnök, a VMSZ nevében Fremond Árpád köztársasági képviselő, a VMDP nevében Sepsey Csaba és Szakács József, a kecskeméti központi lovagrend koszorúját Karácsonyi Lóránd és Bogner István, a bácsalmási önkormányzat nevében Kiss Zoltán, a bácsalmási tűzoltóság nevében id. Gallai István és Dezső Mihály, a Bács-Kiskun megyei tűzoltóság nevében Szilaj István és Szabó József, Mórahalom önkormányzata nevében Csányi László alpolgármester és Zoltai László, a bácsalmási német önkormányzat nevében Krix János, a bajai németek nevében Tamás Jeremos és Perci Márton, a pacséri helyi közösség nevében Nagy Ottó és Szombathy Zoltán, a bajmoki helyi közösség nevében Branko Pokornić, Nikola Ivošević és Marko Beretić, a VMSZ bajmoki helyi szervezete nevében Balázs György és Garajszki Róbert, a Horvát Demokratikus Közösség bajmoki helyi szervezete nevében Ollmann Margit és Nevenko Ivković Ivandekić, a Nyitott Távlatok szabadkai civilszervezet nevében Szabó Antal és Katona András, a Vajdasági Magyar Helytörténeti Társaság nevében Varga Matild, Hajnal Csaba és Lukács Ervin, a Parasztszövetség bajmoki helyi szervezete nevében Kiss Árpád és Faragó Erika, a bajmoki tűzoltók nevében Sindrity József, Đorđe Ljubisavljević és Emez Željko, a Dózsa György MMK kegyeleti bizottsága nevében Pfeiffer Katarina, Szakács Ferenc és Mojzes Antal, a bajmoki németek nevében Živka Baroš, Marija Crnković és Erika Rizsán, a szabadkai németek nevében Josef Neizer, a Dózsa György MMK nevében Kókai Deli Márta, Papp Valéria és Horák Sándor koszorúztak.

A *Szózat*tal fejeződött be a megemlékezés, és a távozáskor a kijáratnál önkéntes adományt gyűjtöttek az Emléktemető rendezésének folytatására.

Most is fogadták a résztvevőket a Dózsa György MMK-ben.

Utószó

Kezdetől fogva nem akartam sem többet, sem kevesebbet, csak azt, hogy az Akácánál, a bajmokiak és a környékeliek kivégzések színhelyén létrejöjjön az Emléktemető, amit a kivégzettek hozzátartozói, leszármazottai és mindenki más bármikor, minden év november november 2-án pedig mindenképpen felkereshessen és megemlékezhessen az ártatlan áldozatokról.

Akinek az volt a bűnük, hogy magyarok és németek voltak.

Szabadka község önkormányzatának, a bajmoki helyi közösségnek, a VMSZ-nek, a polgároknak a támogatásával az elképzelés megvalósult, de nem fejeződött be. Az Emléktemető kialakítását tovább folytatjuk, megőrzését és ápolását pedig utódainkra hagyjuk.

Mindenkor mementó, Bajmok!

Matuska Márton egy alkalommal telefonon azt mondta: az ártatlan áldozatok valamennyi vajdasági sírkertje közül eddig a bajmoki az, amely különösképpen kialakított és mindenkor látogatható. Hozzáfűzte: „Anti, amit az ártatlan áldozatokért tettél, s ha mást nem tettél volna, már azért érdemes volt élned.”